

Janusz Stefaniak

Stronnictwo Pracy w woj. lubelskim w latach 1946 - 1950 : przegląd problemu

Rocznik Lubelski 27-28, 217-228

1985-1986

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

JANUSZ STEFANIAK

STRONNICTWO PRACY W WOJ. LUBELSKIM W LATACH 1946—1950. PRZEGLĄD PROBLEMU

Dzieje Stronnictwa Pracy w latach Polski Ludowej na terenie ówczesnego woj. lubelskiego nie stały się dotąd przedmiotem wnikliwych badań lub publikacji. Nie udało się również dotąd ustalić, co się stało z kancelarią tej partii. Jej szczątki znajdują się w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie oraz Centralnym Archiwum Historycznym SD w Warszawie. W tym stanie rzeczy odtworzenie choćby podstawowej wiedzy o tej partii jest ogromnie trudne, ale z drugiej strony — biorąc pod uwagę potrzeby — niezbędne choćby w szkicowym ujęciu. Być może, że opublikowanie niniejszego przeglądu wywoła dyskusję lub, co byłoby pożądane, spowoduje napływ relacji i wspomnień byłych działaczy tej partii.

*

Ruch chrześcijańsko-społeczny przejawiał swoją działalność na Lubelszczyźnie już przed rokiem 1939, ale jako ruch społeczny przenikający różne organizacje o orientacji katolickiej. Bliższych danych na ten temat jednak brakuje. Również o istnieniu w tym regionie Stronnictwa Pracy jako partii politycznej w okresie okupacji posiadamy zupełnie enigmatyczne przekazy. Wszystko wskazuje, że istniała tylko „grupa inicjatywna SP”, którą miał stworzyć mecenas Szablewski. Grupa ta miała działać w Lublinie i jego najbliższych okolicach. Informację tę zawdzięczamy tylko jednej relacji Konstantego Turowskiego¹.

Po zakończeniu wojny Zarząd Wojewódzki SP został powołany do życia w dniu 22 stycznia 1946 r. z prof. Henrykiem Dembińskim na czele i zatwierdzony pismem Zarządu Głównego SP z dnia 3 stycznia 1946 r. do Urzędu Wojewódzkiego². Skład osobowy tego pierwszego Zarządu Wojewódzkiego przedstawiał się następująco: prezes — Henryk Dembiński, wiceprezesa — mecenas Stanisław Kalinowski i Tadeusz Małachowski, sekretarze — Józef Głowacki, Adam Jurkiewicz, skarbnik — Józef Burek; członkowie: Michał Chodorowski, mecenas Adam Florckiewicz, mecenas Tadeusz Haliop, Jan Kulczycki, Władysław Siła-Nowicki, Aleksander Serafin, Jan Tokarski i inż. Czesław Zdański.

Na początku 1946 (styczeń—luty) powstał Zarząd Miejski w Lublinie oraz Zarząd Powiatowy w Siedlcach, które podjęły normalną działalność organizacyjną³.

W szeregu miast powiatowych, jak: Radzyń, Łuków, Zamość, Krasny-

¹ Relacja K. Turowskiego z 12 V 1982 r., sekretarza ZG SP w Warszawie (relacja w posiadaniu autora).

² Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Lublinie, Urząd Wojewódzki Lubelski (dalej — WAPL, UWL), Partie Polityczne — Stronnictwo Pracy, sygn. 34.

³ „Odnowa” nr 1 z 3 III 1946.

staw, oraz w innych mniejszych miasteczkach zostały powołane wieloosobowe komitety organizacyjne, które opierając się na art. 7 statutu, pracowały nad powołaniem zarządów powiatowych bądź lokalnych. Nieco później, bo w kwietniu 1946 r., powołany został Tymczasowy Zarząd Powiatowy SP w Tomaszowie Lubelskim. Jego skład personalny był następujący: prezes — Leopold Próchnicki, wiceprezes — Jan Markisz, sekretarz — Armanda Buczkowa, skarbnik — Zofia Rankowiczowa, członkowie zarządu: Stanisław Kosicki, Leon Papuga, Józef Harbuz⁴. Nie mamy natomiast informacji na temat kolejności powstania i składu osobowego innych komitetów.

W omawianym okresie według niektórych relacji stronnictwo na obszarze województwa miało liczyć około 3—4 tys. członków.

„Organizacja miejska — jak stwierdza jeden z działaczy SP — liczyć miała w Lublinie około 400—600 osób”. Nabór do tej partii był w tym okresie powstrzymywany przez władze, pomimo że umowa moskiewska z 1945 r. dopuszczała i legalizowała istnienie i działalność Stronnictwa Pracy⁵.

Dużą rolę w rozwoju SP na Lubelszczyźnie odgrywał Katolicki Uniwersytet Lubelski, a zwłaszcza ksiądz Józef Szymański, najwybitniejszy teoretyk ruchu chrześcijańsko-społecznego. Opierając się właśnie na KUL, na początku lutego odbyły się 2 zebrania informacyjne. W tym okresie została również powołana Sekcja Młodzieży, która była w trakcie tworzenia „organizacji młodzieży chrześcijańsko-społecznej SP”. Ponadto w wielu instytucjach i fabrykach miano powołać do życia ognia wykonawcze⁶.

Mimo różnych trudności prace stronnictwa postępowały naprzód w szybkim tempie dzięki poparciu społecznemu. Lubelskie było bowiem przed wojną żywym ośrodkiem ruchu katolickiego. Stronnictwo Pracy wchodziło w skład tworzącej się opozycji legalnej i w tym duchu zamierzało działać⁷.

Wydarzeniem przełomowym w życiu stronnictwa na Lubelszczyźnie stało się zebranie informacyjne zwołane na dzień 17 marca 1946 r. W sali Uniwersytetu Katolickiego miała się w tym dniu zebrać prawie dwutysięczna rzesza członków i sympatyków⁸. Przewodniczył mecenas Stanisław Kalinowski — wiceprezes ZW. „SP — stwierdzono między innymi w zagajeniu — stoi na stanowisku upowszechnienia własności i akcją swoją podjęło dla ugruntowania ładu społecznego i pokoju”. Pierwszy referat pt. *W rocznicę Konstytucji marcowej* wygłosił prezes ZW prof. H. Dembiński, drugi natomiast — K. Turowski, sekretarz generalny SP, wychowanek Uniwersytetu Lubelskiego, znany działacz przedwojenny na terenie robotniczym. Tytuł jego referatu brzmiał *SP i dzisiejsza rzeczywistość*⁹. Dalszym wyrazem aktywności SP w Lublinie oraz prężności miej-

⁴ WAPL, UWL, Partie Polityczne — Stronnictwo Pracy 1946 r., sygn. 54.

⁵ Relacja K. Turowskiego (Adam Jurkiewicz, sekretarz ZW SP, podaje liczbę ok. 2 tys. członków w okresie I—V 1946).

⁶ Relacja K. Turowskiego z 12 V 1946.

⁷ „Odnova” nr 1 z 3 III 1946.

⁸ W. B u j a k: *Historia krajowej działalności SP (1937—1950)*, s. 243, Biblioteka KUL, Sekcja Rękopisów.

⁹ „Odnova” nr 5 z 31 III 1946.

skiej organizacji SP było zwołane w dniu 31 marca zebranie informacyjne oraz zebranie metalowców i rzemieślników¹⁰.

Zarząd Wojewódzki w tym okresie wykazywał dużą aktywność. Świadczy o tym urządzony w dniach 13, 14 i 15 kwietnia 1946 r. kurs prelegentów. Na kursie wygłoszono następujące referaty: *Światopogląd SP* — J. Wiśliński, *Polityka wewnętrzna Polski* — W. Siła-Nowicki, *Przebudowa społeczno-gospodarcza* — Czesław Strzeszewski, *Problemy polityki zagranicznej* — Henryk Dembiński, oraz *Założenia i technika pracy organizacyjnej* — Adam Jurkiewicz. Objęły one swoim zasięgiem najważniejsze problemy, z którymi spotykał się działacz polityczny SP w terenie. Poziom prelekcji według sprawozdania zamieszczonego w piśmie „Odnowa” był wysoki, a sposób podania odznaczał się nadzwyczajną jasnością i prostotą. Słuchacze z kół lubelskich i delegaci zarządów powiatowych ocenili w pełni wartości tego kursu i dali temu wyraz w podziękowaniu końcowym dla organizatorów i prelegentów¹¹.

Drugim większym ośrodkiem działalności SP poza Lublinem były Siedlce. W dniu 19 maja 1946 r. zwołano tam zebranie statutowe. Jak stwierdzono na łamach „Odnowy”, wzięło w nim udział około 600 osób z Siedlec i powiatu. Referaty wygłosili H. Dembiński i W. Siła-Nowicki. Potem odbyły się wybory do Zarządu Powiatowego. Prezesem Zarządu została Katarzyna Burkačka. Referaty wygłoszone przez prof. H. Dembińskiego i W. Siłę-Nowickiego przyczyniły się do wzmożonego napływu deklaracji członkowskich i rozwoju organizacyjnego SP w Siedleckiem¹².

31 maja 1946 r. odbył się w sali KUL-u I Walny Zjazd Wojewódzki SP w Lublinie. Jak wynika z zachowanego protokołu tego Zjazdu, przywitali go przedstawiciele wszystkich partii politycznych i organizacji społecznych działających na Lubelszczyźnie. Po wstępnym przemówieniu prof. H. Dembiński określił ideologię SP, która „jest politycznym wyrazem ruchu chrześcijańsko-społecznego opartego na zasadach encyklik papieskich, które traktują o sprawiedliwości społecznej”¹³. Następne przemówienie wygłosił ks. rektor Słomkowski, który określił SP i ruch społeczno-chrześcijański jako ten, „który chce szerzyć założenia ideologiczne takie same jak KUL”.

Część druga, organizacyjna, toczyła się tylko w gronie członków SP. Do Komisji Mandatowej wybrani zostali: Balicki, Haliop, Łukaszewicz, Szlufik, Dąbrowski. Do Komisji Wyborczej wybrano: Chmielewskiego, Gołąba, Stroińskiego, Głowackiego, Wolińskiego, Zwolińskiego i Santockiego. Następnie przedłożono sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego i Komisji Rewizyjnej. Z kolei skarbnik złożył sprawozdanie Komisji Rewizyjnej, a następnie odbyła się dyskusja, w której jako pierwszy głos zabrał J. Lipiński. W dalszej części obrad udzielono absolutorium ustępującemu Zarządowi.

Pierwszy Walny Zjazd członków SP województwa lubelskiego wybrał władze SP. Prezesem Zarządu został prof. H. Dembiński, członkami: Michał Chodorowski, Adam Florkiewicz, Tadeusz Haliop, Ewa Johanowicz, Adam Jurkiewicz, mec. Stanisław Kalinowski, Władysław Lotkowski, Bo-

¹⁰ „Odnowa” nr 7 z 14 IV 1946.

¹¹ „Odnowa” nr 12 z 19 V 1946.

¹² „Odnowa” nr 18 z 30 VI 1946.

¹³ WAPL, UWL, Partie Polityczne — Stronnictwo Pracy, sygn. 34.

lesław Maiński, Władysław Siła-Nowicki, Adam Starzyński, Jan Tokarski, Mariusz Warteresiewicz, Karol Zabłocki i Czesław Zdański. Na przewodniczącego Komisji Rewizyjnej wybrano Łaskiewiczza, na członków: Małachowskiego, Wereszczyńskiego, Krzyżanowskiego, Dąbrowskiego, Głowackiego, Szlufika i Owsńskiego. Na prezesa Sądu Koleżeńskiego został wybrany mec. Chmielewski. Na członków: Berezowski, Grygowa, Kondraciuk z Siedlec, Krzak, Stroiński, Tatara, Towarnicki, Chłopiński i Przywora. Wybrano również delegatów na Kongres. Zostali nimi: Przywara z Siedlec, Stroiński z Zamościa, Gołąb z Hrubieszowa, z Lublina zaś: Głowacki, Nowicki, Wiśliński, Zwoliński, Santecki, Haliop, Suszyński, Maiński, Florkiewicz, Szydłowski, Filipowicz, Kaczorowski, Galiński i Mietelski.

Po wyborach władz wojewódzkich SP prof. H. Dembiński podziękował zebrany za wybór i wezwał wszystkich do wyteżonej pracy dla dobra stronnictwa, gdyż „dobro Stronnictwa jest dobrem Polski”¹⁴.

Ważnym wydarzeniem politycznym w tym okresie były przygotowania do referendum ludowego.

Na Lubelszczyźnie referendum poprzedziło posiedzenie WRN w dniu 10 maja 1946 r., gdzie dokonano wyboru Okręgowej Komisji Głosowania Ludowego. Zastępcą członka Komisji został z ramienia SP Tadeusz Małachowski.

Grupa czołowych działaczy władz naczelnych SP w związku z referendum ogłosiła oświadczenie, w którym „występuje przeciwko uchwale Komitetu Wykonawczego SP i wzywa członków do bezwzględnego udzielenia pozytywnej odpowiedzi na wszystkie pytania referendum”¹⁵. Wśród działaczy lubelskich pod oświadczeniem widnieją następujące nazwiska: Piotr Małachowski — wicedyrektor Banku Rolnego, Jan Tokarski — profesor gimnazjum i członek WRN, oraz Józef Głowacki — działacz SP.

Wyniki referendum na Lubelszczyźnie były generalnie korzystne dla obozu demokratycznego, wskazywały jednak na silne tu jeszcze wpływy PSL, głównie na Podlasiu, gdzie stronnictwa demokratyczne przegrały referendum. 18 lipca 1946 r. K. Popiel zwołał zebranie, na którym członkowie ZG SP postanowili zgodnie z art. 13 statutu rozwiązać dotychczasowe zarządy wojewódzkie, a celem przejęcia agend zabezpieczenia majątku — powołać tymczasowe zarządy i przeprowadzić weryfikację członków¹⁶.

Pełnomocnikiem wojewódzkim SP wybrano J. Tokarskiego. W związku z postanowieniem ZG SP o zawieszeniu działalności stronnictwa ZW SP wystosował pismo do wojewody lubelskiego o zawieszeniu i ustaniu wszelkiej działalności SP na terenie województwa lubelskiego z dniem 25 lipca 1946 r.¹⁷ W obrębie Zarządu Wojewódzkiego SP w Lublinie włączyła się w tym okresie tzw. grupa zwolenników Felczaka, do której należeli: S. Małachowski, J. Głowacki oraz dr J. Tokarski. Na Lubelszczyźnie również we władzach SP dokonywano weryfikacji działaczy, a zamiast dotychczasowych władz wybierano nowe. W skład nowego Prezydium Zarządu Wojewódzkiego SP w Lublinie weszli: dr Józef Tokarski —

¹⁴ Tamże, protokoł I Walnego Zjazdu SP z 30 V 1946.

¹⁵ „Gazeta Lubelska” nr 177 z 29 VI 1946.

¹⁶ W. B u j a k: *op. cit.*, s. 287—288.

¹⁷ WAPL, UWL, Partie Polityczne — Stronnictwo Pracy, sygn. 34.

prezes Zarządu, Marian Wójcik, wiceprezes, Józef Głowacki — sekretarz, Kazimierz Makarewicz — skarbnik, Waclaw Adamczyk — członek. Jak widać z powyższego, zaznacza się w tym okresie tendencja do zacieśniania współdziałania z partiami bloku demokratycznego¹⁸.

Za programem lewicy opowiedział się również I Kongres SP, obradujący w Warszawie w dniach 1—2 grudnia 1946 r. Delegatami SP województwa lubelskiego na Kongres zostali wybrani: członkowie Rady Naczelnej — Józef Głowacki, rolnik z Kopytnika (poczta Łomazy), oraz dr Jan Tokarski z Ratoszyna. Delegatami z Lublina zostali: Bronisław Głowacki, Czesław Głowacki, Waclaw Hengler, Piotr Jaroć, Bolesław Kowieski, Stefan Melaniuk, Czesław Wilbik i Władysław Zawadzki¹⁹.

19 stycznia 1947 r. odbyły się wybory do Sejmu Ustawodawczego. Kandydatami SP na posłów z okręgu nr 15 Lublin zostali: dr Jan Tokarski — dyrektor gimnazjum, Józef Głowacki — rolnik, mgr Tadeusz Małachowski — bankowiec, natomiast z okręgu nr 17 Chełm: Józef Głowacki — rolnik, Władysław Zawadzki — inżynier, Marian Wójcik — nauczyciel, i dr Jan Tokarski — dyrektor gimnazjum²⁰.

Tab. 1. Wyniki wyborów do Sejmu Ustawodawczego w woj. lubelskim (w %)

Okręg	Listy				
	Blok demokratyczny	PSL	PSL NW	SP	Polscy Katolicy
15 — Lublin	74,5	15,3	8,5	1,7	—
16 — Zamość	74,0	12,7	13,3	—	—
17 — Chełm	65,3	21,9	8,5	4,3	—
18 — Siedlce	51,1	23,9	5,0	5,7	14,3
Województwo	67,7	17,8	9,0	2,7	2,8

Jak wynika z tab. 1 SP na Lubelszczyźnie otrzymało tylko 2,7% głosów, uzyskując większe poparcie jedynie w okręgu Siedlce i częściowo Chełm. Nawiasem mówiąc, SP i Polscy Katolicy wraz z PSL w okręgu siedleckim uzyskały 48% głosów wobec 51,1% głosów bloku demokratycznego. Okręg siedlecki był więc dużym skupiskiem zwolenników ruchu chrześcijańskiego oraz PSL²¹.

Na początku 1947 r. dokonano na Lubelszczyźnie wyboru nowych władz wojewódzkich i powiatowych SP. W składzie Zarządu Tymczasowego ZW SP znaleźli się: Marian Wójcik — prezes, Józef Głowacki — sekretarz, Kazimierz Makarewicz — skarbnik. Członkami Zarządu Tymczasowego zostali: Waclaw Hengler, Bolesław Kowieski, Bronisław Głowacki, Waclaw Adamczyk, Piotr Jaroć, Wiktor Zbyszkievicz, Henryka Wójcik i Irena Jaszczuk. Skład zarządów powiatowych przedstawiał się następująco: Biała Podlaska: prezes Bronisław Głowacki, wiceprezes Waclaw Hengler; Chełm: prezes Czesław Głowacki; pow. Radzyń — Marian

¹⁸ Tamże, pismo ZW SP z 25 IX 1946 do Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie o powołaniu nowego Prezydium ZW SP.

¹⁹ Centralne Archiwum Historyczne SD w Warszawie (dalej — CAH SD), Komitet Wojewódzki SP w Lublinie, sygn. 440.

²⁰ „Ilustrowany Kurier Polski” z 4 I 1947.

²¹ „Gazeta Lubelska” nr 20 z 22 I 1947.

Wójcik; pow. Lublin — Wacław Adamczyk; Hrubieszów — w stanie organizacji. Powiaty nie zorganizowane to: Zamość, Biłgoraj, Janów, Kraśnik, Siedlce, Puławy, Lublin miasto, Krasnystaw, Lubartów, Tomaszów Lubelski. Przyczyną nie zorganizowania tych powiatów miały być, według opinii działaczy: „zanik działalności” oraz przesiedlenia.

W Wojewódzkiej Radzie Narodowej z ramienia SP zasiadali: J. Tokarski i J. Głowacki. W komisjach międzypartyjnych Zarząd Wojewódzki SP w omawianym okresie (styczeń—grudzień) był reprezentowany przez sekretarza Głowackiego. Zebrania komisji odbywały się raz na tydzień. Jak wynika z protokołu: „[...] współpraca z PPR układała się dobrze, z PPS przeważnie niechętnie i wrogo, z SL i SD — obojętna”²². Zarząd Wojewódzki od stycznia do sierpnia odbył 5 zebrań, w tym 3 pod nowym Zarządem, wydał 5 własnych okólników wewnętrznych dotyczących spraw organizacyjnych, przeniesienia biura, zbierania składek, spraw kobiecych itp. Okólniki jednak się nie zachowały. Potwierdza to protokół z lustracji organizacyjnej przeprowadzonej przez inspektora organizacyjnego ZG W. Sieczko. Nie prowadzono również sprawozdań statystycznych. Słabą aktywność w roku 1947 wykazywał Zarząd Wojewódzki. Potwierdza to fakt, że nie było ani jednego zebrania organizacyjnego. Natomiast wiele zebrań odbył sekretarz Głowacki z członkami zarządów powiatowych, na które zapraszano osoby postronne. 1 maja SP brało udział w ogólnym pochodzie. W rocznicę śmierci gen. Sikorskiego odbyły się uroczyste akademie w Wisznicach, Leśnej Podlaskiej i Juliopolu. W lipcu zorganizowano kilka zjazdów powiatowych — 6 we Włodawie, 13 w Białej Podlaskiej, 20 w Chełmie i 27 w Radzynie. W Lublinie-powiecie nie było zjazdu.

Tab. 2. Stan organizacyjny Komitetu Wojewódzkiego SP,

Ogółem		Robotnicy		Rzemieślnicy		Pracownicy umysłowi
mężczyźni	kobiety	liczba	%	liczba	%	liczba
307	34	50	14,6	48	14,3	53

Z r ó d ł o: CAH SD, KW SP w Lublinie, sygn. 438.

Po okresie intensywnego rozwoju organizacyjnego i żywej działalności w pierwszym półroczu 1946 r. od drugiego półroczu 1946 przez cały rok 1947 można zaobserwować stagnację i zanik działalności niektórych zarządów powiatowych i kół. Przyczyny tego były różnorodne i złożone. Potwierdza to lustracja Zarządu Wojewódzkiego przez inspektora ZG SP, który w zaleceniach sygnalizował obowiązek zaprowadzenia ścisłej ewidencji związków członkowskich, ściąganie składek przez zarządy kół i zarządy powiatowe. Brak lokalu również nie sprzyjał rozwojowi organizacji na szczeblu wojewódzkim. Liczba członków według deklaracji członkowskich na koniec lipca 1947 r. wynosiła 245²³.

Autorowi nie są niestety znane losy i działalność lubelskiej organizacji

²² CAH SD, KW SP, sygn. 434, protokoły lustracji KW SP 1947—1949.

²³ Tamże, sygn. 439, protokoły lustracji KW SP w Lublinie.

SP w okresie od stycznia do grudnia 1948 r. z powodu braku jakiegokolwiek dokumentacji.

Dnia 6 marca 1949 r. odbyło się posiedzenie Komitetu Wojewódzkiego SP celem wyboru naczelnych władz wojewódzkich stronnictwa. Skład Komitetu Wojewódzkiego przedstawiał się następująco: przewodniczącym prezydium został Władysław Zawadzki, nauczyciel z Wisznicy, pow. Włodawa, sekretarzem — Józef Głowacki, rolnik z Lublina; ławnikami: Jan Wiliczko — prawnik z Wisznicy, Czesław Głowacki — urzędnik z gminy Sosnowiec, pow. Włodawa, Wacław Hengler — nauczyciel z Leśnej Podlaskiej, pow. Biała Podlaska, Piotr Jaroć — rolnik z Wisznicy, pow. Włodawa, Aniela Januszek — higienistka z Wisznicy, Wiktor Zbyszkievicz — urzędnik z Lublina, W. Adamczyk — rzemieślnik z Ratoszyna, Zofia Wójcik — nauczycielka z Juliopola, pow. Lubartów, Antoni Świżek z Ratoszyna, Leon Puzon — rolnik z Ratoszyna, i Marian Wójcik z Juliopola. W skład Komisji Rewizyjnej weszli: Wacław Hengler z Leśnej Podlaskiej — przewodniczący, oraz Bronisław Głowacki i Władysław Adamczyk z Ratoszyna ²⁴.

Stan organizacyjny Zarządu Wojewódzkiego, kół powiatowych oraz działalność w okresie styczeń—grudzień 1949 r. możemy przedstawić na podstawie lustracji terenu, którą przeprowadził inspektor ZG SP Andrzej Wencel. Według jego protokołu (woj. lubelskie liczyło 15 powiatów, w tym jedno miasto wydzielone — Lublin) liczba członków SP w całym województwie na dzień 28 listopada 1949 r. wynosiła 285. W żadnym powiecie nie były zorganizowane komitety powiatowe z powodu — jak oświadczył sekretarz Głowacki — małej liczby członków i małej ilości kół — było ich 6:

organizacji terenowych i kół na dzień 31 grudnia 1947 r.

Chłopi		Kupcy		Inne zawody		
%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
15,5	102	29,9	32	9,3	56	16,4

a) miasto Lublin — Koło Lublin — 25 członków — prezes W. Adamczyk, sekretarz W. Zbyszkievicz;

b) pow. Włodawa — Koło Wisznice — 35 członków — prezes W. Zawadzki, sekretarz J. Wiliczko;

c) miasto Włodawa — Koło Włodawa — 15 członków — prezes Wacław Suchorab;

d) pow. Biała Podlaska — Koło Biała Podlaska — 55 członków, prezes Wacław Hengler, sekretarz B. Kowieski;

e) pow. Biała Podlaska — Koło Huszcza — 120 członków, prezes Bronisław Głowacki, sekretarz Jan Derdowski;

f) pow. Radzyń — Koło Sosnowica — 35 członków, prezes Marian Wójcik, sekretarz Władysław Piasecki.

²⁴ Tamże, sygn. 434.

Tab. 3. Stan organizacyjny

Powiat i skład zarządów powiatowych	Ogółem	
	mężczyźni	kobiety
Chełm	15	5
Biała Podlaska prezes: W. Hengler sekretarz: B. Głowacki	83	14
Włodawa prezes: W. Zawadzki sekretarze: P. Jowić, J. Wiliczko	66	5
Radzyń — brak danych	35	6
Lublin — brak danych	88	4

Natomiast powiaty, które znajdowały się w stanie tworzenia to: Chełm — 8 członków, Puławy — 6 członków, Lubartów — 5 członków. Powiatami nie zorganizowanymi były: Łuków, Hrubieszów, Zamość, Kraśnik, Krasnystaw, Biłgoraj i Tomaszów.

Jak podaje lustrator terenu, KW SP w okresie od stycznia do listopada 1949 r. odbył 3 zebrania: w dn. 6 marca, w maju i sierpniu. Według oświadczenia sekretarza Prezydium KW miało 11 posiedzeń. Sekretarz SP Głowacki w czasie od stycznia do 28 listopada 1949 r. odbył według jego oświadczenia, 20 podróży w celach organizacyjnych, a przewodniczący KW Zawadzki — 5 podróży²⁵.

18 grudnia 1949 r. na posiedzeniu KW SP sekretarz KW Józef Głowacki wskazał, że z powodu braku zrozumienia i często nawet robienia trudności zaplanowany na 24 lipca Zjazd Rzemiosła mógł dojść do skutku dopiero 27 listopada 1949 r. w Lublinie. Na zjeździe było obecnych 1000 zaproszonych gości. Po zjeździe SP przybyło 10 członków. Sekretarz wskazał ponadto na brak zainteresowania władz naczelnych stronnictwa Komitetem Wojewódzkim SP w Lublinie, ponadto na całkowity brak pomocy finansowej na urządzenie lokalu. J. Głowacki omówił również program uroczystości z okazji 70-lecia urodzin J. Stalina. Akademię odbyły się w Wisznicach, w Huszcy i w Leśnej Podlaskiej.

Omawiany zjazd uwydatnił wielorakie i rosnące trudności wojewódzkiej organizacji SP. Małe zainteresowanie sprawami stronnictwa, jego kłopoty finansowe i lokalowe oraz brak konkretnej pomocy ze strony władz naczelnych powodowały, że z biegiem czasu traciło ono na znaczeniu i schodziło w życiu politycznym na drugorzędny plan. Większą aktywność SP przejawiało natomiast w terenie, zwłaszcza koła w Wisznicy, w Huszcy i w Leśnej Podlaskiej, gdzie były duże wpływy zwolenników ruchu chrześcijańsko-społecznego oraz PSL. Potwierdzeniem tego są uroczyste akademie w rocznicę urodzin Stalina²⁶.

Województwo lubelskie rozpoczęło w marcu 1950 r. tworzenie SP cał-

²⁵ Tamże, sygn. 434, protokół lustracji KW SP przez inspektora Andrzeja Wencła.

²⁶ Tamże, sygn. 442, sprawozdanie z odbytych akademii 70-lecia urodzin J. Stalina.

powiatów i kół terenowych

liczba	Koła SP		Nazwisko prezesa i sekretarza
	charakter koła	siedziba	
1	rolniczy	Chełm	brak danych
2	rolniczy roln.-robotn.	Hunew Leśna Podl.	B. Koczeski W. Hengler
2	przem.-roln. przem.-roln.	Wisznice Sosnowica	J. Wiliczko P. Jowić
1	roln.-robotn.	Działyń	M. Wójcik J. Kolasieński
2	roln.-robotn.	Chodel	W. Adamczyk

kowicie od nowa. Prezydium GKW SP uchwałą z 8 marca postanowiło przyjąć rezygnację J. Głowackiego ze stanowiska sekretarza KW, delegując Grzegorza Zimnego na stanowisko komisarycznego sekretarza, do czasu przeprowadzenia zjazdu wojewódzkiego.

W dniu 26 marca 1950 r. odbyło się w Lublinie pierwsze zebranie rzemiosła, na którym wybrano Zarząd Koła i Wojewódzką Radę Rzemiosła. Prezesem Koła został Zygmunt Długosz, mistrz krawiecki, zastępcą — Jan Murat, mistrz szewski, sekretarzem — Zygmunt Łazarz, kamasznik, zastępcą — Zenon Czerwiński, czeladnik krawiecki, skarbnikiem — Zdzisław Grzesiuk, fryzjer; na ławników wybrano: Władysława Sidora, hydraulika, i Franciszka Grygiela, szewca²⁷.

Aktywność SP w woj. lubelskim nie przejawiała się tylko w działalności na polu rzemiosła, ale również w dziedzinie politycznej. Rok 1950 na arenie międzynarodowej charakteryzował się wzrostem napięcia na linii Wschód—Zachód. W związku z tym walka o pokój stała się zadaniem najważniejszym. Nie zabrakło w niej również członków lubelskiej organizacji SP, czego przykładem może być ogromna aktywność G. Zimnego. W piśmie do GKW SP informował on, że od połowy kwietnia Sekretariat SP urzęduje w godzinach od 9 do 18, z tym że od 12 do 14 jest przerwa przeznaczona na różne konferencje. Dalej pisał: „[...] właściwie to urzędują wiele więcej, bo w biurze mamy łóżko, a przy łóżku telefon”²⁸.

Dnia 11 maja 1950 r. odbyło się zebranie aktywu KW SP oraz Wojewódzkiej Rady Gospodarczej, na którym zdano sprawozdanie z akcji walki o pokój. Sekretarz G. Zimny zreferował sprawę dotyczącą tej akcji i ostatnie uchwały stałego Komitetu Światowego Kongresu Obrońców Pokoju w sprawie zakazu użycia broni atomowej i zbierania podpisów pod Apelem Sztokholmskim. Sekretarz poinformował również obecnych, że do Wojewódzkiego Komitetu Obrońców Pokoju wszedł Grzegorz Zimny i Zygmunt Długosz. W Prezydium Komitetu Obrońców Pokoju znaleźli się Władysław Sidor, hydraulik, członek Wojewódzkiej Rady Gospodarczej²⁹.

²⁷ Tamże, sygn. 436, protokół zebrania rzemiosła członków i sympatyków SP z 26 III 1950.

²⁸ Tamże, sygn. 442, pismo sekretarza KW do GKW SP w Warszawie.

²⁹ Tamże, sygn. 444, sprawozdanie KW SP w Lublinie z akcji walki o pokój.

Liczebność i podział socjalny członków SP na obszarze województwa lubelskiego w tym okresie możemy przedstawić na podstawie pisma, jakie przesłał sekretarz KW SP Grzegorz Zimny do Sekretariatu Generalnego SP w Warszawie w dniu 7 lipca 1950 r. Zgodnie z oświadczeniem G. Zimnego SP na terenie województwa lubelskiego zrzeszało ogółem 350 członków, w tym:

Huszcza pow. Biała Podlaska	—	76
Lublin	—	40
Ratoszyn, pow. Lublin	—	13
Włodawa	—	20
Wisznice, pow. Włodawa	—	6
Tyśmienica, pow. Włodawa	—	5
Leśna Podlaska, pow. Biała Podlaska	—	4
Razem:		164

Pozostali to ci, którzy nie zwrócili rozdanych do podpisu deklaracji lub na skutek niewypełnienia elementarnych obowiązków względem partii (jak płacenie składek itp.) pozostali w zapomnieniu.

Podział socjalny członków SP przedstawiał się następująco:

rzemieślnicy	—	45
kupcy	—	2
studenci	—	8
nauczyciele	—	9
samorządowcy	—	4
urzędnicy	—	3
rolnicy	—	73
Razem:		144

Jak widać z zestawienia, pod względem socjalnym przeważali rolnicy oraz rzemieślnicy.

Rzemiosło po większej części było nie zrzeszone, ciężące jednak ku sektorowi spółdzielczemu. W dalszej części pisma sekretarz Zimny przedstawił władze Zarządu Wojewódzkiego SP. Ich skład był następujący: prezes — Władysław Zawadzki, kierownik szkoły Wisznice, pow. Włodawa, wiceprezes — Waclaw Hengler, nauczyciel z Leśnej Podlaskiej, sekretarz — Grzegorz Zimny, sekretarz komisaryczny (etatowy), zastępca sekretarza — Józef Głowacki, student UMCS. Członkami Zarządu byli: Czesław Głowacki, sekretarz gminy Tyśmienica, pow. Włodawa, Bronisław Głowacki, wójt gminy Huszcza, pow. Biała Podlaska, Wiktor Zyskiewicz, student UMCS, Waclaw Adamczyk, nauczyciel z Ratoszyna, pow. Lublin, Aniela Januszek, nauczycielka z Wisznicy, pow. Włodawa, Bogdan Syszyński, student UMCS, i Waclaw Suchorab, sekretarz Wydziału Powiatowego z Włodawy. Według oświadczenia sekretarza skład niniejszy „istniał jedynie na papierze”, komitetów powiatowych i miejskich nie zorganizowano z uwagi na brak funduszy³⁰.

³⁰ Tamże, sygn. 442, pismo sekretarza KW SP G. Zimnego do sekretarza generalnego w Warszawie z 7 VII 1950.

Dnia 5 lipca 1950 r. odbyła się rozmowa między Bolesławem Dąbkowskim, zastępcą I sekretarza WK SP, a sekretarzem G. Zimnym, w czasie której przedstawiono m. in. dotychczasową działalność organizacyjną i polityczną członków SP na obszarze województwa lubelskiego. W dalszym ciągu rozmowy G. Zimny oświadczył, że zarówno on sam, jak i przedstawiciele rzemiosła lubelskiego (z którymi ten temat poruszał) z ufnością powitają fakt włączenia się do partii zbliżonej środowiskiem, wyrażając przypuszczenie, że dotychczasowi członkowie SP będą równouprawnieni z członkami SD³¹.

29 czerwca 1950 r. na zebraniu Prezydium Stronnictwa Demokratycznego poruszono sprawę likwidacji SP. Zaznaczono jednocześnie, że jest to sprawa ściśle poufna. Na zebraniu uchwalono, że wszelkie aktywa i pasywa przechodzą na własność SD³².

Rozwiązanie SP na Lubelszczyźnie zalecała uchwała RN SP z 8 lipca 1950 r., a także rezolucja RN SD uchwalona na posiedzeniu w dniu 9 lipca 1950 r. o przyjęciu akcesu członków SP.

10 lipca stosownie do instrukcji CK SD, WK SD przejął komisyjnie akta byłego SP z lokalem i majątkiem. Przejęcia dokonała komisja w składzie: ze strony SD — Florentyna Chrzanowska, Czesław Komar, M. Fodemski, Bolesław Dąbkowski, a ze strony SP — G. Zimny, Z. Długosz i J. Głowacki.

Ponieważ SP w lokalu przy ul. Karmelickiej nie posiadało żadnych mebli (poza 2 krzesłami i łóżkiem), akta były przechowywane na oknach i w prywatnej komodzie (bez zamków). Wszystkie dokumenty po dokładnym spisaniu przewieziono autem do lokalu WK SD i zabezpieczono. Komisja podkreśliła duży nieład i niewłaściwe przechowywanie oraz prowadzenie poszczególnych teczek. Dalszym etapem miało być uporządkowanie akt oraz powołanie komisarza likwidacyjnego finansowo-gospodarczego przy współdziałaniu przedstawicieli Komisji Rewizyjnej oraz sekretarza SP G. Zimnego³³.

Decyzja o rozwiązaniu SP zaskoczyła jego terenowe ogniwa. W rezultacie na obszarze działania KW SP w Lublinie tylko 20 członków SP zgłosiło swój akces do SD.

Decyzje lipcowe naczelnych władz obu stronnictw znalazły odbicie w czasie obrad Plenum KW SD 3 września 1950 r. Do wybranych na zjeździe 29 członków WK SD dokooptowano byłego wiceprezesa KW SP w Lublinie Władysława Zawadzkiego oraz Józefa Głowackiego, studenta UMCS, który z ramienia rozwiązanego SP wspólnie z Władysławem Zawadzkim pełnił funkcję radnego WRN w Lublinie³⁴.

Analizując działalność SP na Lubelszczyźnie możemy stwierdzić, że partia ta, która istniała niespełna 4,5 roku:

1. Nie osiągnęła, mimo wysiłków działaczy związanych z KUL-em, znaczniejszych sukcesów w rozwoju terytorialnym lub liczebnym. W okresie swego apogeum doszła ona na terenie województwa zaledwie do sta-

³¹ Archiwum Wojewódzkiego Komitetu SD w Lublinie, materiały nie uporządkowane,teczka: sprawozdania, protokoły, korespondencja 1950—1951.

³² Tamże, Księga protokołów za lata 1949—1950, protokoł z 29 VI 1950.

³³ Tamże, Księga protokołów za lata 1949—1950, protokoł z 10 VII 1950.

³⁴ R. Dunin, M. Kuryłowicz, J. Wrona: *Stronnictwo Demokratyczne w woj. lubelskim 1944—1975*, Lublin 1982, a także: AWK SD, protokoł Sekretariatu WK SP nr 245/38 z 22 XI 1950 i sprawozdanie B. Dąbkowskiego.

nu kilkuset członków. W zakresie swego wpływu w regionie zdołała utworzyć zarządy powiatowe w Siedlcach, Tomaszowie, Białej Podlaskiej, Chełmie, Radzynie oraz Zarząd Miejski w Lublinie. Najaktywniejszymi kołami były zaś koła w Huszczy, Wisznicy, Leśnej Podlaskiej i Lublinie.

2. Mimo stosunkowo małej liczebności oraz wpływów w terenie z partią tą początkowo się liczone, czego najdobitniejszym dowodem jest obsadzenie przez nią funkcji zastępcy członka Wojewódzkiej Komisji referendum.

3. Po rozłamie w obrębie władz centralnych na zwolenników Popiela i Felczaka w lubelskiej organizacji zwyciężyli wyraźnie zwolennicy Felczaka. Dowodem tego były zmiany personalne we władzach, utrata kontaktów z KUL-em, oparcie się na rolnictwie i rzemiośle, udział w takich akcjach jak uroczystości ku czci Stalina, zbieranie podpisów pod Apelem Sztokholmskim itp.

Po rozwiązaniu się tej partii tylko nieliczni członkowie SP weszli wprost do Stronnictwa Demokratycznego.